

Громік О. В.

ORCID: 0009-0004-1454-0750

студент магістратури історичного факультету

кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Урусов В. Б.

ORCID: 0009-0006-1030-136X

доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОЛЕКТИВНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ ЯПОНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЕПОХИ ТАЙШЬО (1912–1926)

Ключові слова: японці, Тайшью, колективна свідомість, суспільство, суспільна дискусія, цінності, спосіб мислення.

За вдалим висловом Джеймса Гаффмана, до 1910-х років маси Японії стали громадянами: вони вимагали публічних слухань питань, пов'язаних із податками, цінами та корупцією [2, с. 91]. Сама частота масових явищ розглядуваного періоду спонукає припустити, що суспільство стало усвідомлювати себе як колективного діяча, здатного змінювати чинне становище. Аби встановити причину цих історичних трансформацій, звернімося до деяких відомостей принципової важливості. На рубежі ХХ століття Японія досягла майже всеохопної грамотності населення. Японці читали багато книг і журналів [9, с. 21]. До середини 1920-х років кілька газет Осаки та Токіо мали майже мільйонні щоденні тиражі [2, с. 91]. В усе більшій кількості домівок з'являлися радіоприймачі [1, с. 159]. Означені обставини уможливили поширення ідей, навколо яких в епоху Тайшью розгорнулася суспільна дискусія.

Культура Тайшью була насамперед міською культурою. Тодішне різноманіття комерційних закладів [14] було свідченням стрімкого розвитку економіки. Зростання кількості торговців означало, що така професія була бажаною. Цей погляд уможлиблює розгляд аспекту з аксіологічних позицій: утримання невеликих домашніх підприємств не завжди приносило захмарні прибутки, але означало відносно незалежний спосіб життя й високий статус у громаді [1, с. 148]. Приклад способу

мислення тодішніх підприємців можна знайти у спогадах Оно Бамбоку, якому рідний дядько дав таку життєву пораду: “Даремно старанно вчитися. У житті перемагає той, хто швидкий і незалежний” [9, с. 15].

З іншого ж боку, описане явище було невіддільним від розквіту споживацької культури. Нижчі суспільні верстви надавали перевагу алкоголю та розвагам, зокрема відвідуванню гейш [9, с. 35]. Дехто ж міг дозволити собі й більше. Спосіб мислення та ціннісні системи індивідів трансформувалися через вплив середовища, у якому вони перебували. Каджіі Мотоджіро вустами свого головного героя в новелі “Лимон” зізнався: “у мене майже не було жодного цента. Тим не менше, мені потрібна була “розкіш”, здатність втішити своє его. <...> Красиві речі стали моєю природною розрадою” [5, с. 429].

Прагнення до участі у розв’язанні нагальних проблем виявлялося в закликах до ліквідації соціальної несправедливості, зокрема щодо буракумінів [12]. Хоча побороти дискримінацію цілком не вдалося ані в епоху Тайшю, ані згодом, помітне зростання емпатії щодо суспільних низів було одним із виявів утвердження соціально-інтеграційної інтенції: “свобода без почуття обов’язку не є справжньою свободою, оскільки така самопоблажлива свобода не може існувати в суспільстві” [5, с. 329]. Таку саму ідею висловлювало й чимало тодішніх публіцистів у своїх численних газетних замітках.

У дебатах публіцистів питання індивідуалізму було одним із ключових. Розвивався новий освітній рух, який підкреслював індивідуальність і здібності особистості [8]. Але необхідність єдності суспільства для японців була самозрозумілою. Відповідна внутрішня настанова забезпечила діалектичну природу суспільної дискусії з питання. Один публіцист, наприклад, робив такий висновок: “авантюрний дух, якому вчить індивідуалізм, у майбутньому ставатиме все більш необхідним у суспільстві. З цієї причини у педагогів немає іншого вибору, крім як прийняти помірний середній шлях між сімейністю, яка вчить обов’язку підтримки, та індивідуалізмом, який вчить цьому бойовому духу” [11].

Не завжди сприймалася однозначно урбанізація, оскільки вона була пов’язана з процесом розриву традиційних родинних зв’язків і тому дещо суперечила вже згаданій соціально-інтеграційній домінантній колективній свідомості. Автор газетної статті наводив такі слова однієї літературної героїні: “Нічого не підважує авторитет сім’ї так, як зміна адреси” [10].

Це була одна з позицій, з яких багато хто атакував індивідуалізм. Ісо Ямагата небезпідставно пов’язав його з демократією та доводив нежиттєспроможність останньої. Як аргумент на користь авторитарних підходів він наводив думку, що в Першій світовій війні Британія, Франція, Америка та Японія “змогли зібрати армії з призовників, поставити все на

авторитарну основу, поглинути особистість і, нарешті, перемогти Німеччину” [3, с. 13].

Пильний погляд Японії був прикутий до подій європейської війни. Один репортер писав невдовзі по її закінченні про уроки, які “дали зрозуміти, що посилення національної сили та єдності народу може стати підставою для просування великої держави” [7]. Це судження було своєрідно залучене до обґрунтування необхідності національного перепису населення [13]. Японці чітко й не соромлячись амбіцій ставили собі за мету побудову “великої держави”. Питання перепису населення є прикладом однієї з багатьох проблем, розв’язання якої підпорядковувалося означеному наміру.

Один із мемуаристів уважав надзвичайну активність національних дебатів із міжнародних питань відмінною рисою Японії [8, с. 38]. Важливість сприйняття Японії іншими державами для рядових громадян може бути пояснена бажанням компенсувати певні психологічні комплекси шляхом асоціації з чимось більшим, ніж окремий індивід. Традиційний колективізм, можна припустити, зіграв свою роль у цьому. Один мемуарист, наприклад, свідчив: “японці пишалися англійсько-японським союзом. Вони продовжували захищати його віддано і з великою обережністю. Тому їхня національна гордість була глибоко зачеплена всередині країни укладенням Договору дев’яти держав” [6, с. 78].

Ідея “залишення Азії”, так популярна в часи Мейджі, була замінена концепцією “повернення до Азії” [4, с. 714–715]. Тут обов’язково видається ремарка, що відповідні процеси розвитку колективної свідомості неможливо розглядати у відриві від психологічного тла. У мемуарах бельгійського посла знаходимо таке: “Віконт Шібусава добре пам’ятав, як флот Перрі увійшов до Токійської затоки, коли йому було чотирнадцять років. Хоча він був тоді лише хлопчиком, відверто говорив про свою глибоку ненависть до іноземних загарбників” [6, с. 116].

Хоча Хірохіто, тоді ще спадковий принц, 1921 року, після повернення з подорожі до Європи, заявив, що Японії ще є чому повчитися в зарубіжних країн [6, с. 66], суспільна думка починала виявляти скепсис щодо західних цінностей, що невідворотно вплинуло на готовність колективної свідомості японців протистояти тоталітарній державі в період Шьова.

Література:

1. Gordon A. A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present. Oxford : Oxford University Press. 2003. 384 p.
2. Huffman J. Japan in World History. Oxford: Oxford University Press, 2010. 156 p.

3. Kawakami K. K. What Japan thinks. New York: The McMillan Company, 1921. 237 с.
4. The Cambridge History of Japan / J. Hall et al. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 826 p.
5. The Columbia anthology of modern Japanese literature / J. Rimer et al. New York: Columbia University Press, 2011. 898 p.
6. パッソンピエールア. ベルギー大使の見た戦前日本. 東京: 講談社 (Басомп'єр А. Побачена бельгійським послом довоєнна Японія. Токіо : Коданшя). 517 с.
7. 国勢調査の好機 : (統計局の努力). 東京朝日新聞(Зручний момент для перепису населення (Старання статистичного бюро). Токьо *Asahi Шімбун*). 1916. 5–30. С. 1.
8. 大正時代の教育 . 多摩市立図書館／多摩市デジタルアーカイブ (Освіта в епоху Тайшю. Міська бібліотека Тама/Цифровий архів міста Тама). URL.: <https://adeac.jp/lib-city-tama/text-list/d100020/ht011990>
9. 大野伴睦. 大野伴睦回想録. 東京: 中央公論新社(Бамбоку Оно. Спогади Бамбоку Оно. Токіо: Чюокорон Шіншя), 2021. 267 с.
10. 家族制度. 万朝報(Сімейна система. *Йорозучьохо*). 1913. 4. С. 1.
11. 教育と民法. 読売新聞(Освіта та цивільне право. *Йоміурі Шімбун*). 1913. 04–09. С. 1.
12. 新平民の研究. 東京日日新聞 (Дослідження нових простолюдинів. Токьо *Нічінічі Шімбун*). 1912. 07–25. С. 1–4.
13. 統計現況展観 : 牛塚局長の説明. 国民新聞(Поточний стан статистики: Пояснення директора Ушідзуки. *Кокумін Шімбун*). 1916. 5–27. С. 1.
14. 裏から見た東京. 日本産業経済新聞 (Токіо навиворіт. *Японська промислово-економічна газета*). 1913. 05–10. С. 1–9.